

Rzepa, Zbigniew

Zebranie poświęcone pomnikom kartografii polskiej

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 24/r1, 205-207

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w związku ze zmianami nazw miejscowości w południowo-wschodnich rejonach Polski³ i wypowiedziami na ten temat powstała przy Ministrze Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska specjalna komisja złożona z pracowników kilku dyscyplin naukowych. Doc. J. Gołaski podzielił się informacją, że w Poznaniu — z okazji 250-lecia geodezji miejskiej — otwarto wystawę planów miasta, w tym też nowo odkrytych.

Godną oprawą konferencji były wystawy kartografików. W reprezentacyjnych salach ratusza toruńskiego otwarto wystawę zorganizowaną przez Wojewódzkie Archiwum Państwowe, Książnicę Miejską im. Mikołaja Kopernika i Muzeum Okręgowe w Toruniu. Twórcami wystawy były: dr K. Ciesielska (dyrektor WAP) i mgr A. Lewandowska (kustosz Książnicy Miejskiej), które po tzw. słowie wstępnym udzielały informacji nie tylko o eksponatach, lecz również o całości zbiorów. Ekspozycja podzielona została na 4 działy: 1) Zbiory Książnicy Miejskiej (drukowane), 2) Toruń, 3) Dobra miejskie, 4) Wisła (2—4 ze zbiorów WAP). Zbiór kartograficzny WAP należy do cenniejszych i najpełniej zachowanych zbiorów proveniencji miejskiej w Polsce. Zawiera interesujące mapy i plany miasta, twierdzy i dóbr miejskich, sięgające początków XVII w. Książnica natomiast posiada sporą ilość atlasów i map drukowanych począwszy od połowy XVI w.

Równie interesująca wystawa kartograficzna otwarta została w Bibliotece Głównej UMK. Pokazano wiele eksponatów spośród polskiej i światowej twórczości kartograficznej od XV w. Jej twórcą i autorem komentarza była mgr L. Poławska.

Miłym akcentem dla uczestników konferencji było otrzymanie *Bibliografii polskiej historii geografii i kartografii 1970—1975* (Wrocław 1978) opracowanej przez W. Wernerową z Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Jest to kontynuacja *Dorobku polskiej historii geografii i kartografii w latach 1945—1969*, B. Olszewicza (Warszawa 1971).

Konferencji towarzyszyła oficjalna uroczystość. W salach ratusza wręczone zostały odznaczenia toruńskim instytucjom i pracownikom zasłużonym dla archiwistyki. Wiceprezydent miasta — mgr R. Czyżniewski — wręczył Brązowy Krzyż Zasługi, natomiast Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych — prof. T. Walichnowski — 9 honorowych odznak Za Zasługi dla Archiwistyki (w tym Urzędowi Miejskiemu w Toruniu, Instytutowi Historii i Archiwistyki UMK, Muzeum Okręgowemu w Toruniu oraz Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika) i 2 odznaki Zasłużonego dla Archiwum.

Na oddzielnym posiedzeniu Zespołu Historii Kartografii ustalono termin i tematykę V Konferencji. Odbędzie się ona w Wieliczce w dniach 12—13 października 1979 r. i poświęcona będzie kartografii górnictwa solnego w Polsce.

Zbigniew Rzepa
(Wrocław)

ZEBRANIE POŚWIĘCONE POMNIKOM KARTOGRAFII POLSKIEJ

Znaczenie wydania reprodukcji dawnych map Polski wraz z naukowym komentarzem jest bezsporne. Przede wszystkim przemawia za tym kryterium badawczo-warsztatowe: ilustracja stadiów rozwoju obrazu kartograficznego ziem wchodzących w skład Rzeczypospolitej. Dalej — mapy późniejsze, a więc z II połowy XVIII w. i I połowy XIX w., zawierające coraz bogatszą treść, stanowią równo-

³ Zob. relacje J. Ostrowskiego w „Polskim Przeglądzie Kartograficznym” T. 10:1978 nr 1 s. 56.

częśnie podstawowe źródło do badań w zakresie geografii historycznej Polski. Niebagatelne jest także kryterium prestiżowe i bibliofilskie; szereg krajów wydało dotąd swe pomniki kartograficzne, przy czym niejednokrotnie w formie najlepszej pod względem typograficznym.

Zainteresowania uczonych polskich dawną kartografią były stosunkowo wcześnie. Rozpoczęły je badania Jana Potockiego w końcu XVIII w., potem Europa zapoznała się z ogromem dorobku i erudycją Joachima Lelewela; jakkolwiek nie polska kartografia była przedmiotem ich badań, ale Polacy je prowadzili. Kartografią ziem polskich, chociaż z bibliograficznego tylko punktu widzenia, zajmował się w końcu XVIII w. Jan Daniel Janocki, w połowie XIX w. — Edward Rastawiecki, w końcu XIX w. — Edmund Callier. Na przełomie XIX i XX w. pojawiają się znów tacy uczeni jak Franciszek Bujak, który myślał o wydaniu zabytków dawnej kartografii polskiej oraz Ludwik Birkenmajer i Henryk Merczyng. Natomiast ładny zbiór faksymiliów map wschodnich obszarów przedrozbiorowej Rzeczypospolitej wydał Rosjanin — Benjamin Kordt.

Program badań nad historią kartografii Polski opublikował w 1916 r. Bolesław Olszewicz. Później, na II Zjeździe Słowiańskich Geografów i Etnografów, który odbył się w Polsce w 1927 r., uczone ten — wspólnie z Janem Jakubowskim — zgłosił Projekt wydawnictwa pt. «*Monumenta Poloniae Cartographica*». Sprawa ruszyła z miejsca dopiero po przypadkowym odkryciu w 1932 r. przez Kazimierza Piekarskiego fragmentów map Bernarda Wapowskiego, dotąd znanych tylko z piśmiennych przekazów. Badań rewelacyjnego znaleziska podjął się Karol Buczek, który dwukrotnie ogłosił wyniki swych prac badawczych: w 1934 i 1935 r. Wówczas dopiero można było przystąpić do zamierzonego wydawnictwa. Pod koniec lat 30-tych — w ramach Komisji Atlasu Historycznego Polskiej Akademii Umiejętności — Karol Buczek przygotował pierwszy zeszyt zakrojonych na dużą skalę *Pomników*, zawierający 8 światłodrukowych arkuszy map ziem polskich XV i XVI w. Wydane w końcu sierpnia 1939 r., natychmiast zostały niemal w całości zniszczone przez hitlerowców. Po drugiej wojnie odpowiedni klimat do ponownego zajęcia się *Pomnikami* powstał dopiero w 1955 r. Zrodziła się nawet myśl, aby pierwszy tom przygotować na Międzynarodowy Kongres Geograficzny w Rio de Janeiro w 1956 r. Karol Buczek opracował wówczas obszerny, długofalowy projekt wydawnictwa, lecz sprawa utknęła na martwym punkcie, a znawcy przedmiotu stracili chyba nadzieję.

Jednym z głównych zagadnień dominujących na trzech dotychczasowych Ogólnopolskich Konferencjach Historyków Kartografii w latach 1975, 1976 i 1977¹, zorganizowanych przez Zespół Historii Kartografii, była sprawa *Pomników*. Z inicjatywy Zespołu — na konferencji w październiku 1977 r. — K. Buczek wystąpił z referatem *Sprawa «Pomników Kartografii Polskiej»*. Po referacie, w żywej dyskusji i w rozmowach kularowych podkreślano doniosłość zagadnienia dla nauki polskiej, postulowano pod adresem kierownictwa Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, aby pracę nad *Pomnikami* i ich publikację włączyła do swych planów badawczych i wydawniczych, po czym wyłoniono grupę specjalistów, którzy podjęli się czuwania nad sprawą.

6 czerwca 1978 r. w mieszkaniu prof. Karola Buczka w Krakowie spotkali się: historycy — prof. Władysław Pałucki (Warszawa), doc. Julian Janczak (Wrocław), dr Zbigniew Rzepa (Wrocław) i geografowie — prof. Stanisław Pietkiewicz (Warszawa), mgr Jerzy Ostrowski (Warszawa) i mgr Edward Schnayder (Kraków); prof. Józef Szaflarski (Katowice) nie był obecny z powodu choroby. Gospodarz przedstawił następujący projekt wydawnictwa:

¹ Por. sprawozdania w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki”, R.21:1976 nr 2 s. 377—381; R.22:1977 nr 2 s. 406—409; R.23:1978 nr 1 s. 257—261.

- Tom I *Ziemie staropolskie XV—XVI w. (1—2 zeszyt.)*
 Tom II *Ziemie Odzyskane XVI i pocz. XVII w. (1—2 zeszyt.)*
 Tom III *Litwa i kraje balttyckie XVI i pocz. XVII w. (1 zeszyt.)*
 Tom IV *Mapy Ukrainy Bauaplana i Zwickera oraz Krym Broniowskiego (1 zeszyt.)*
 Tom V *Pomorze Gdańskie i Prusy Wschodnie XVII i 1 poł. XVIII w. (Getkant, Langau, Naroński, Suchodolscy, Endersch) (1—2 zeszyt.)*
 Tom VI *Ciekawsze mapy Polski całej XVII i 1 poł. XVIII w. (1 zeszyt.)*
 Tom VII *Niektóre mapy Polski całej z czasów Stanisława Augusta (Folino, Perthées — mała, Kanter, Pfau — części) (1 zeszyt.)*
 Tom VIII *Duże mapy Polski Perthéesa i Zannoniego (1 zeszyt.)*
 Tom IX *„Mapy szczególne” Perthéesa (3 zeszyt.)*
 Tom X *Mapy Czaykowskiego (1 zeszyt.)*
 Tom XI *Mapa Kwartemistrzostwa (1 zeszyt.)*

Ogółem przewiduje się 13—16 zeszytów.

Karol Buczek oświadczył, że rozpoczęcie wydawnictwa od tomu I nie jest obecnie możliwe, konieczne są bowiem kwerendy w zbiorach zagranicznych, a nie można ograniczać się do tego, co zrobiono w 1939 r. Natomiast podjął się wydania „map szczególnych” Perthéesa (tom IX), bowiem od dawna jest w posiadaniu niezbędnych do tego materiałów. Jako pierwszy zeszyt wysunął mapy województw mazowieckich. Zobowiązał się przygotować odpowiedni tekst, opracowanie zaś strony kartograficznej zaproponował prof. S. Pietkiewiczowi, na co ten wyraził zgodę. Z naciskiem podkreślano, że zeszyt ten należałoby wydać drukiem w początku 1982 r. na kolejny Międzynarodowy Kongres Geograficzny w Warszawie.

Przygotowanie i wydanie całości — to sprawa lat. W kraju już obecnie znajdują się pracownicy nauki, specjaliści, którzy mogą opracować niektóre tomy. Pozostałymi tomami należy zainteresować młodszych pracowników, którzy w ciągu kilku lat zdobędą nieodzowną wiedzę. Sprawa zależy od klimatu, atmosfery, od tego, czy odpowiednie władze i instytucje zainteresują się sprawą *Pomników*, czy znajdują się środki na studia, kwerendy, na koszty wydawnicze. Wszyscy uczestnicy spotkania zgodnie reprezentowali pogląd, że *Pomnikom* powinna patronować Polska Akademia Nauk, a ściśle Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki, gdzie powołano Zespół Historii Kartografii.

Zbigniew Rzepa
(Wrocław)

KOMITET HISTORII NAUKI I TECHNIKI

POWOŁANIE KOMITETU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN NA LATA 1978—1980

W czerwcu 1978 r. Sekretariat Naukowy Wydziału I Nauk Społecznych PAN powołał na nową trzyletnią kadencję członków Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN. Funkcję honorowego przewodniczącego objął ponownie prof. Bogdan Suchodolski, a stanowisko przewodniczącego — prof. Janusz Tazbir, zastępcami zostali: prof. Jerzy Dobrzycki i prof. Józef Miąso; funkcję sekretarza naukowego pełni nadal doc. Bohdan Jaczewski. W skład Prezydium ponadto weszli: prof. Leszek Kuźnicki, prof. Jerzy Michalski, doc. Tadeusz Nowak, prof. Ksawery Rowiński, doc. Irena Stasiewicz-Jasiukowa i prof. Józef Werle.